

Nr 36

Justitiekottets betänkande i anledning av propositionen 1973: 87 med förslag till lag om rättegången i tvistemål om mindre värden, m. m. jämte motioner.

Propositionen

I propositionen 1973: 87 har Kungl. Maj:t (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om rättegången i tvistemål om mindre värden,
2. lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1),
3. lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän,
4. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad utskottet anför på s. 9 och 10.

I samband med propositionen behandlar utskottet två i anledning av propositionen väckta motioner, 1973: 1914 och 1973: 1931. Motionsyrkandena redovisas nedan på s. 8 och 9.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1 Förslag till

Lag om rättegången i tvistemål om mindre värden

Härigenom förordnas som följer.

Tillämpningsområdet m. m.

1 § Denna lag skall tillämpas på rättegången vid allmän domstol i tvistemål vari förlikning om saken är tillåten, om värdet av vad som yrkas uppenbart ej överstiger hälften av det enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring bestämda basbeloppet för oktober näst föregående år.

Första stycket gäller ej om part första gången han skall föra talan i tvistemålet yrkar att denna lag ej skall tillämpas och därvid gör sannolikt att bakomliggande tvist rör högre värde eller att utgången eljest är av synnerlig betydelse för bedömningen av andra föreliggande rättsförhållanden. Har talan väckts genom ansökan om betalningsföreläggande,

skall part som begär målets hänskjutande till rättegång senast därvid framställa yrkande som nyss sagts.

Med värde enligt första stycket avses det värde som vid tiden för talans väckande kan antagas gälla. Har talan väckts genom ansökan om lagsökning eller betalningsföreläggande eller som enskilt anspråk i brottmål, avses värdet vid rättens beslut att tvisten skall handläggas som tvistemål. Vid bedömningen skall hänsyn ej tagas till rättegångskostnad.

2 § Är värdet av vad som yrkas högre än som anges i 1 § första stycket, skall denna lag ändå tillämpas, om

1. tvisten huvudsakligen rör fråga varöver utlåtande avgivits av reklamationsorgan som Konungen bestämmer, eller

2. parterna överenskommit att lagen skall tillämpas och rätten finner detta lämpligt.

Första stycket gäller endast om part första gången han skall föra talan i tvistemålet yrkar att denna lag skall tillämpas och därvid åberopar utlåtandet eller överenskommelsen. Har talan väckts genom ansökan om betalningsföreläggande äger 1 § andra stycket andra punkten motsvarande tillämpning.

3 § Denna lag skall ej tillämpas i fråga om mål som av tingsrätt handlägges i särskild sammansättning eller med tillämpning av konkurslagen (1921: 225) eller ackordslagen (1970: 847), eller mål som skall upptagas omedelbart av högre rätt.

4 § I stället för bestämmelserna om förberedelse i 42 kap. 6—22 §§ rättegångsbalken och om huvudförhandling i 43 kap., 50 kap. 15—18 §§ och 21—22 §§ samt 55 kap. 12 och 15 §§ samma balk, gäller denna lags bestämmelser om sammanträde och skriftlig handläggning. I övrigt tillämpas rättegångsbalken i den mån dess bestämmelser ej strider mot denna lag. Därvid jämställes sammanträde enligt denna lag med huvudförhandling.

Allmänna bestämmelser om rättegången

5 § Mål beredes för avgörande vid sammanträde eller genom skriftlig handläggning. Med iakttagande av 15 och 27 §§ bestämmer rätten efter omständigheterna i vilken mån handläggningen skall vara muntlig eller skriftlig.

Dom skall grundas på vad som förekommit vid sammanträde och vad handlingarna innehåller.

6 § Rätten skall vägleda parterna vid talans utförande samt skall tillse att tvistefrågorna blir klarlagda och målet utrett efter vad dess beskaffenhet kräver.

Rätten skall söka förlika parterna, om ej särskilda skäl föranleder annat.

7 § I tvist mellan näringsidkare och konsument rörande vara eller tjänst som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk (konsumenttvist) skall rätten, om det är till gagn för utredningen, inhämta yttrande från reklamátiionsorgan som avses i 2 §.

8 § Ersättning för rättegångskostnad får ej avse annat än kostnad för

1. rådgivning enligt rättshjälpslagen (1972: 429) vid ett tillfälle för varje instans,

2. ansökningsavgift,

3. resa och uppehälle för part eller ställföreträdare i samband med sammanträde eller, om personlig inställelse ej föreskrivits, resa och uppehälle för ombud,

4. vittnesbevisning,

5. översättning av handling,

6. inkassoåtgärd som vidtagits före rättegången.

Ersättning utgår endast i den mån kostnaden varit skälig påkallad för tillvaratagande av partens rätt.

Ersättning som anges i första stycket 3 och 6 utgår enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Med kostnad som sägs i första stycket 1 jämställes kostnad för annan rådgivning som lämnas av advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå, i den mån den ej överstiger i rättshjälpslagen bestämd rådgivningsavgift.

Har mål till en början handlagts i annan ordning än enligt denna lag, utgår ersättning för kostnad som uppkommit i samband därmed enligt vad som gäller därom.

9 § Ersättning till vittne skall bestämmas efter de grunder som gäller om ersättning av allmänna medel till vittne.

10 § Beslutar rätten att yttrande av sakkunnig skall inhämtas, bestämmer rätten efter parternas hörande vem som skall anlitas. Kostnaden för sådan sakkunnig betalas av allmänna medel. Om särskilda skäl föreligger, får rätten förordna att kostnad för utlåtande av sakkunnig, som ej utsetts av rätten, skall betalas av allmänna medel efter de grunder som gäller för av rätten utsedd sakkunnig.

11 § I konsumenttvist får näringsidkaren sökas där konsumenten har sitt hemvist, om värdet av vad som yrkas uppenbarligen ej överstiger hälften av basbelopp som anges i 1 §.

Rättegången i tingsrätt

12 § Tingsrätten består vid handläggning enligt denna lag av en lagfaren domare.

13 § Ansökan om stämning skall innehålla uppgift om vad som yrkas samt de omständigheter som åberopas till stöd för yrkandet. Uppgift skall även lämnas om de bevis som åberopas och om de omständigheter som betingar rättens behörighet, såvida ej denna framgår av ansökan i övrigt. Skriftliga bevis bör inges samtidigt som ansökan göres.

14 § Utfärdas stämning, skall svaranden föreläggas att yttra sig över käromålet. Yttrandet får göras skriftligen eller muntligen. Muntligt yttrande skall upptecknas genom rättens försorg.

15 § Sammanträde skall hållas, om ej enbart skriftlig handläggning med hänsyn till målets beskaffenhet finnes lämpligare.

16 § Part skall kallas att inställa sig till sammanträde vid påföljd att treskodom annars kan meddelas mot honom. Föreligger särskilda skäl får part i stället kallas vid påföljd att annars treskodom kan meddelas mot honom eller målet avgöras utan hinder av hans utevaro.

Om part skall inställa sig personligen, skall rätten förelägga honom sådan inställelse vid vite.

Vid kallelse till sammanträde, som avser enbart bevisupptagning, skall påföljd enligt första stycket ej föreläggas.

17 § Vid sammanträde skall parterna redogöra för sina ståndpunkter och bevisningen upptagas. Om det är lämpligt, får bevisning upptagas även vid annan domstol. Sakkunnig som utlåtits sig skriftligen får höras muntligen endast om rätten finner det nödvändigt.

Föreskrifter om innehållet i och avfattningen av protokoll vid sammanträde meddelas av Konungen.

18 § Hålles sammanträde, skall målet om möjligt slutbehandlas vid sammanträdet. Endast om synnerliga skäl föreligger får flera än två sammanträden hållas. Hålles sammanträde vid mer än ett tillfälle skall samme domare sitta i rätten, om ej synnerligt hinder möter. Har muntlig bevisning upptagits vid rättens sammanträde och blir den domare som höll sammanträdet förhindrad att döma i målet, skall bevisningen upptagas ånyo, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför ej föreligger.

Har handläggningen ej avslutats vid sammanträde, skall rätten bereda

parterna tillfälle att slutföra sin talan inom viss tid vid påföljd att målet ändå kan komma att avgöras.

19 § När målet är berett, skall rätten avgöra det utan dröjsmål.

Uteblir båda parterna från sammanträde, som ej avser enbart bevisupptagning, skall målet avskrivas. Uteblir ena parten från sammanträde, får rätten på yrkande av den som kommit tillstådes, i enlighet med föreläggande enligt 16 §, antingen meddela tredskodom eller avgöra målet utan hinder av hans utevaror. Framställes ej sådant yrkande, bestämmer rätten om den fortsatta handläggningen.

20 § Närmare föreskrifter om avfattning av dom och beslut meddelas av Konungen.

Rättegången i hovrätt

21 § Talan mot tingsrätts dom eller beslut får ej prövas av hovrätten i vidare mån än som framgår av 22 §, om ej hovrätten meddelat parten prövningstillstånd.

Prövningstillstånd behövs ej vid talan mot beslut som rör annan än part eller intervenient, beslut varigenom tingsrätt ogillat jäv mot domare, beslut angående ådömande av förelagt vite eller om ansvar för rättegångsförseelse eller beslut varigenom vade- eller missnöjesanmälan eller ansökan om återvinning eller vade- eller besvärstalan avvisats.

I fråga om meddelat prövningstillstånd äger 54 kap. 11 § andra stycket och 13 § rättegångsbalken motsvarande tillämpning.

22 § Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att talan prövas av högre rätt,
2. part åberopar omständighet eller bevis som ej tidigare förebragts och som sannolikt skulle ha lett till en annan utgång,
3. den rättstillämpning som ligger till grund för domen eller beslutet måste antagas vara oriktig,
4. målets utgång kan antagas ha påverkats av falsk handling som åberopats eller av falsk utsaga som avgivits under ed eller försäkran,
5. domvillan förekommit, eller
6. målets utgång uppenbarligen beror på grovt förbiscende eller grovt misstag.

23 § Talan mot tingsrätts beslut angående fråga som avses i 1 eller 2 § föres i samma ordning som talan mot beslut varigenom rätten ogillat invändning om rättegångshinder.

24 § Vid behandling av fråga om prövningstillstånd består hovrätten av två ledamöter. Vill en av ledamöterna bevilja prövningstillstånd, gäller hans mening som hovrättens beslut.

25 § I fullföljdsinlaga skall anges de omständigheter som åberopas till stöd för ansökan om prövningstillstånd, om sådant tillstånd behövs. Vidare skall fullföljdsinlaga innehålla uppgift om överklagade domen eller beslutet, om den ändring som yrkas däri och om grunderna för den fullföljda talan. Uppgift skall även lämnas om de bevis som åberopas. Skriftligt bevis som ej tidigare förebragts skall fogas vid fullföljdsinlagan.

26 § Behövs prövningstillstånd, beslutar hovrätten sedan skriftväxlingen avslutats om sådant tillstånd skall meddelas. När skäl föreligger till det, får frågan upptagas utan att skriftväxling skett.

27 § I mål som fullföljts genom vad, skall handläggningen vara skriftlig, om ej särskilda skäl föranleder att sammanträde hålles. Bestämmelserna i 17, 18 och 20 §§ äger motsvarande tillämpning vid rättegången i hovrätt.

Rättegången i högsta domstolen

28 § Mot hovrätts beslut att meddela prövningstillstånd får talan ej föras.

29 § Bestämmelserna i 17 § äger motsvarande tillämpning vid rättegången i högsta domstolen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

Lagen gäller ej om talan väckts före ikraftträdandet.

2 Förslag till

Lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1)

Härigenom förordnas, att i utsökningslagen (1877: 31 s. 1) skall införas en ny paragraf, 49 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

49 a §

Har i mål, som handlagts enligt lagen (1973: 000) om rättegången i tvistemål om mindre värden, hovrätten vägrat part prövningstillstånd vid talan mot tingsrätts dom varigenom betalningsskyldighet ålagts,

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

*må domen verkställas såsom laga-
kraftägande utan hinder av talan
mot hovrättens beslut, såvida ej
högsta domstolen annorledes för-
ordnar.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän

Häri genom förordnas, att i lagen (1929: 145) om skiljemän skall införas en ny paragraf, 3 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 a §

I tvist mellan näringsidkare och konsument rörande vara eller tjänst som tillhandahållits för huvudsakligen enskilt bruk får före tvistens uppkomst träffat avtal att tvist skall hänskjutas till skiljemän utan förbehåll om rätt för parterna att klandra skiljedomen ej göras gällande, om tvisteföremålets värde ej är högre än som anges i 1 § lagen (1973: 000) om rättegången i tvistemål om mindre värden.

Första stycket gäller ej om tvisten rör avtal mellan försäkringsgivare och försäkringstagare och ej heller om annat följer av Sveriges internationella förpliktelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre lag gäller i fråga om avtal som träffats före ikraftträdandet.

4 Förslag till

Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429)

Härigenom förordnas, att 19 § rättshjälpslagen (1972: 429) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

*Bifalles ansökan om allmän rätts-
hjälp, fastställer rättshjälpsnäm-
nden samtidigt det för sökanden gäl-
lande maximibeloppet. Kan sökan-
den ej själv eller genom någon som
i tjänsteställning eller annars läm-
nar honom bistånd behörigen till-
varataga sin rätt, får rättshjälps-
nämnden på sökandens begäran
förordna biträde.*

*När biträde kan förordnas enligt
20 kap. 19 § föräldrabalken, för-
ordnas ej biträde enligt denna lag.*

Föreslagen lydelse

19 §

*Bifalles ansökan om allmän rätts-
hjälp, fastställer rättshjälpsnäm-
nden samtidigt det för sökanden
gällande maximibeloppet.*

*Kan sökanden ej själv eller ge-
nom någon som i tjänsteställning
eller annars lämnar honom bistånd
behörigen tillvarataga sin rätt, får
rättshjälpsnämnden på sökandens
begäran förordna biträde.*

*I angelägenhet, som kan antagas
bli prövad enligt lagen (1973: 000)
om rättegången i tvistemål om
mindre värden, får biträde förord-
nas endast om särskilda skäl före-
ligger med hänsyn till sökandens
personliga förhållanden eller sa-
kens beskaffenhet.*

*När biträde kan förordnas enligt
20 kap. 19 § föräldrabalken, för-
ordnas ej biträde enligt denna lag.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Har ansökan om rätts-
hjälp gjorts före ikraftträdandet, gäller fortfarande äldre bestämmelser.

Motionerna

I motionen 1973: 1914 av herr Brundin (m) och fru Sundberg (m)
yrkas att riksdagen beslutar

1. att lagen om rättegången i tvistemål om mindre värden ej skall
tillämpas om part framställt önskemål därom och rätten finner att sär-
skilda skäl talar härför,

2. att tvister som huvudsakligen gäller fråga, varöver utlåtande har
avgivits av reklamationsorgan som Kungl. Maj:t bestämmer, skall be-
handlas enligt ovannämnda lag endast då i övrigt ovannämnda lag §§ 1
och 2 skall tillämpas,

3. att fysisk person vid tvist med juridisk person skall tillerkännas

ersättning av allmänna medel för rättegångsbiträde eller ombud, om rätten, med hänsyn till hur komplicerat målet är, så finner lämpligt,

4. att ersättning för rättegångskostnader får avse ersättning för förlorad arbetsförtjänst för sådan tid för resor och för inställelse som sammanlagt överskrider fyra timmar, samt

5. att de i proposition 1973: 87 föreslagna reglerna för provnings-tillstånd i hovrätt avslås.

I motionen 1973: 1931 av herr Winberg m. fl. (m) hemställs att riksdagen avslår propositionen 1973: 87.

Utskottet

Propositionens huvudsakliga innehåll

Genom propositionen, som grundas på en inom justitiedepartementet utarbetad promemoria (Ds Ju 1972: 6) Rättegången i mindre tvistemål, framläggs förslag till en lag om rättegången i tvistemål om mindre värden. Därjämte föreslås vissa ändringar i utsökningslagen, lagen om skiljemän och rättshjälpslagen.

Syftet med den föreslagna lagstiftningen är att förbättra den enskildes rättsskydd främst genom att nedbringa parternas kostnader i rättegångar om mindre värden och genom att ändra förfarandet så att det blir möjligt för den enskilde att själv, utan juridiskt biträde, föra sin talan.

Den föreslagna ordningen skall tillämpas på rättegången vid allmän domstol i dispositiva tvistemål om tvisteföremålets värde uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet för oktober näst föregående år, dvs. under år 1974 3 950 kronor. Oavsett värdet skall dock en tvist kunna handläggas i det förenklade förfarandet om den huvudsakligen rör fråga varöver utlåtande avgivits av reklamationsnämnd. Härigenom underlättas möjligheterna att tvångsvis genomdriva reklamationsnämndens avgöranden.

Bestämmelse i avbetalningskontrakt eller annat avtal mellan näringsidkare och konsument att framtida tvist i anledning av avtalet skall hänskjutas till avgörande av skiljemän skall inte få göras gällande om tvisteföremålets värde inte är högre än ett halvt basbelopp.

Enligt propositionen bör tingsrätterna tillhandagå allmänheten med allmänna råd och upplysningar om olika möjligheter att få tvister prövade vid domstol eller reklamationsorgan. Om en tvist förs till domstol skall domstolen enligt den föreslagna nya lagen bistå och vägleda parterna vid talans utförande samt se till att tvistefrågorna blir klarlagda och målet utrett efter vad dess beskaffenhet kräver. Rätten skall också söka förlika parterna.

Förenklingar föreslås i fråga om innehållet i stämningsansökan och andra rättegångshandlingar. Det förutsätts också att formulär kommer att utarbetas, i vilka parterna på ett lättfattligt sätt ges behövlig vägledning.

Själva domstolsförfarandet skall enligt förslaget vara mycket informellt. Vid handläggning i tingsrätt skall målet normalt avgöras vid ett enda sammanträde. Det skall också vara möjligt att ha enbart skriftlig handläggning. Den nuvarande formella uppdelningen av förfarandet på förberedelse och huvudförhandling överges sålunda. Vid handläggningen skall rätten bestå av en domare.

Tingsrättens avgörande skall få överprövas i hovrätt endast i vissa särskilt angivna fall efter prövningstillstånd av hovrätten. Sådant tillstånd skall lämnas om prejudikatfråga föreligger, när rättstillämpningen är klart oriktig och i några andra fall.

Även hovrättsförfarandet i tvistemål om mindre värden föreslås bli förenklat. Handläggningen i hovrätt skall ske enbart genom skriftväxling, om inte särskilda skäl föranleder att sammanträde hålls.

Hovrätts dom i det förenklade förfarandet skall kunna komma under högsta domstolens prövning under de förutsättningar som gäller beträffande tvistemål i allmänhet.

I princip skall även i det förenklade förfarandet den part som förlorar rättegången ersätta motparten hans rättegångskostnader. De kostnader som den förlorande kan åläggas att ersätta motparten begränsas emellertid starkt. Ersättningsgilla kostnader i det förenklade förfarandet är avgift för rådgivning enligt rättshjälpslagen, avgift för stämningsansökan, kostnad för vittnesbevisning, parts inställelse och översättning av handling samt kostnad för eventuell inkassoåtgärd.

Den hjälp, utöver kortare rådgivning, som ett biträde skulle kunna lämna föreslås i det förenklade förfarandet bli ersatt av de åtgärder som domstolen enligt vad ovan sagts har att vidta för att hjälpa den enskilde parten till rätta. Med hänsyn härtill föreslås att rättshjälp som beviljas i tvist som kan komma att prövas i det förenklade förfarandet som regel inte skall omfatta förmånen av biträde. Biträde enligt rättshjälpslagen skall dock kunna förordnas om särskilda skäl föreligger med hänsyn till den rättssökandes personliga förhållanden, t. ex. sjukdom, hög ålder eller språksvårigheter, eller om saken är rättsligt särskilt svårbedömd.

De i propositionen framlagda lagförslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1974.

Reformbehovet

Vår nu gällande rättegångsordning regleras i rättegångsbalken som trädde i kraft år 1948. Förfarandet enligt rättegångsbalken grundar sig på principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration. Genom

den med rättegångsbalken införda ordningen ville man uppnå en snabbare handläggning och en större tillförlitlighet i avgörandena än det i underrätt tidigare gällande muntligt-protokollariska systemet medgav. Emellertid har rättegångsbalkens regler under senare år blivit föremål för kritik i skilda avseenden. Vad gäller tvistemålsförfarandet har kritiken bl. a. gått ut på att förfarandet är tidskrävande, omständligt och formaliserat samt framför allt dyrbart för parterna. Angivna förhållanden har ansetts i allt större omfattning leda till att parter i tvister, särskilt i s. k. vardagslivets tvister, drar sig för att utnyttja den form för konfliktlösning som rättegångsförfarandet vid allmän domstol erbjuder.

Av undersökningar som redovisas i propositionen framgår att rättegångskostnaderna i mindre tvistemål ofta är mycket höga i förhållande till tvisteföremålets värde. I mål med ett tvistevärde under 3 000 kronor uppgår kostnaderna enbart i underrätten sålunda genomsnittligt till nästan lika stort belopp som värdet av det som är omtvistat. Vid undersökningarna har också konstaterats att antalet tvistemål om mindre värden är förhållandevis lågt, och man har antagit att de utgör endast en ringa del av det faktiska antalet sådana tvister.

Att tvistemål om mindre värden sålunda mera sällan leder till rättegång torde framför allt ha sin grund i de stora och svårbedömda kostnadsrisker som är förenade med en domstolsprocess. Med hänsyn härtill är det naturligt att stor enighet råder om behovet att nedbringa kostnaderna i framför allt de mindre tvistemålen, där nackdelarna av rådande ordning är mest påtagliga. Tanken på en reform, som kan lösa kostnadsfrågorna, har aktualiserats vid flera tillfällen, senast i samband med den rättshjälpsreform som nyligen trätt i kraft.

För den enskilde innebär rättshjälpsreformen i regel en avsevärd begränsning av kostnadsriskerna vid rättegång. Då reformen inte begränsar det ansvar som en part har för motpartens kostnader om han förlorar målet, innebär den emellertid inte någon lösning när det gäller den rättssökandes möjligheter att förutse rättegångskostnaderna. Inte heller garanterar den att rättegångskostnaderna hålls på en rimlig nivå.

Med hänsyn till att ombudskostnaderna allmänt sett utgör den ojämförligt tyngsta posten i en parts rättegångskostnader synes en väsentlig begränsning av kostnaderna praktiskt sett knappast kunna ske på annat sätt än genom åtgärder som gör det möjligt för den enskilde att utan hjälp av biträde själv föra sin talan. Propositionens förslag till ändrat rättegångsförfarande för de mindre tvistemålen är utformat enligt denna grundtanke, parad med målsättningen att rimliga krav på rättssäkerhet inte får eftersättas.

I motionen 1973: 1931 yrkas avslag på propositionen. Motionärerna anser inte nackdelarna med den nuvarande ordningen vara så påtagliga att förändringar måste vidtas med speciell skyndsamhet. Med hänsyn

härtill och eftersom rättshjälpsreformen ökat möjligheterna för den enskilde att tillvarata sina intressen även när det gäller tvister om mindre värden förordar motionärerna att frågan om en reformering av förfarandet i dylika tvister får anstå i avbidan på en allmän översyn av rättegångsbalken. Motionärernas avslagsyrkande grundas också på erinringar mot några enskildheter i förslaget, vilkas genomförande enligt deras mening skulle innebära avsteg från de rättssäkerhetsgarantier som omgärdar den nuvarande processordningen. I detta hänseende pekar motionärerna på risken att domstolarnas uppgift att biträda och vägleda parterna kan komma att stå i strid mot principen om domstolarnas objektivitet. Från rättssäkerhetssynpunkt kritiserar motionärerna också den föreslagna begränsningen i rätten till fullföljd mot avgörande av tingsrätt.

Som utskottet angivit i det föregående har erfarenheterna av den nuvarande rättegångsordningen givit anledning till kritik inte bara vad gäller processen i tvistemål om mindre värden utan även vad gäller rättegångsförfarandet över huvud taget. Mot denna bakgrund förutskickar departementschefen i propositionen en allmän översyn av rättegångsförfarandet. En sådan översyn är emellertid en omfattande utredningsuppgift, som med nödvändighet kommer att kräva lång tid. Med hänsyn härtill och då behovet av ett förenklat förfarande i mindre tvistemål får anses vara i hög grad angeläget kan det enligt utskottets mening inte vara försvarligt att låta en reform på det begränsade område, som reglerna för rättegången i mindre tvistemål utgör, anstå i avvaktan på resultatet av en sådan utredning. Det kan tilläggas att samma uppfattning uttalats av lagrådet i dess yttrande över förslaget.

Som framhålls bl. a. i motionen 1973: 1931 innebär det i propositionen föreslagna förfarandet onekligen vissa avsteg från de i rättegångsbalken inbyggda rättssäkerhetsgarantierna. Dessa avsteg kräver självfallet särskild uppmärksamhet men kan enligt utskottets mening inte betraktas isolerade från förslagets verkningar i övrigt. Som lagrådet påpekar måste de begränsningar i rättssäkerhetskänseende som förslaget kan innebära vägas mot de fördelar detsamma medför i form av ett reellt vidgat rättsskydd för de många enskilda, som hittills, främst av kostnadsskäl, inte haft möjlighet att utnyttja rättegångsförfarandet. Vid denna avvägning bör även beaktas att faktiskt utvidgade möjligheter till rättslig prövning av tvister av det slag som avses med reformen även ökar möjligheterna att utom rätta nå uppgörelser som inte kränker den enskildes rätt. I vågskålen måste även läggas de fördelar som följer av ett snabbare och mindre komplicerat rättegångsförfarande.

Beträffande de erinringar som i rättssäkerhetskänseende kan riktas mot enskildheter i förslaget måste enligt utskottets mening stor hänsyn tas till att den föreslagna reformen i viss mån är att betrakta som en

försöksverksamhet. Reformen får som framhållits av departementschefen och lagrådet följas med uppmärksamhet och utvärderas med ledning av vunna erfarenheter, och det kan enligt utskottets mening vara lämpligt att förnyade överväganden görs i samband med en allmän utredning rörande rättegångsförfarandet.

Under hänvisning till det anförda finner utskottet, som i det följande återkommer till den kritik av enskildheter i förslaget som motionerna innehåller, att de begränsningar i fråga om rättssäkerhetsgarantier som Kungl. Maj:ts förslag innebär i förhållande till gällande rättegångsordning uppvägs av förslagets påtagliga fördelar. Utskottet avstyrker således bifall till yrkandet i motionen 1973: 1931 om avslag på propositionen.

Tillämpningsområdet

Mot bakgrund av huvudsyftet med reformen — att skapa en rimlig relation mellan tvisteföremålets värde och den kostnadsrisk part löper vid process — begränsas tillämpningsområdet för den föreslagna lagstiftningen i princip till tvistemål, vari tvisteföremålets värde uppenbart inte överstiger hälften av basbeloppet för oktober föregående år. I dylika mål skall det förenklade förfarandet tillämpas obligatoriskt, och handläggning i ordinärt förfarande skall inte kunna äga rum enbart därför att parterna begär det. Om part gör sannolikt att en bakomliggande tvist rör högre värde eller att utgången av målet på annat sätt är av synnerlig betydelse för bedömningen av andra föreliggande rättsförhållanden, skall emellertid den föreslagna ordningen inte tillämpas. En förutsättning härför är att parten yrkar det första gången han skall föra talan i målet.

Bl. a. med tanke på den garanti för rimliga processkostnader som reformen avses innebära föreslås det förenklade förfarandet kunna tillämpas även i vissa fall då tvisteföremålets värde är högre än ett halvt basbelopp. Förutsättning härför är att part framställer yrkande härom första gången han för talan i målet. Nu angivna möjlighet att få det förenklade förfarandet tillämpat avser dels tvister som huvudsakligen gäller fråga varöver utlåtande avgivits av reklamationsorgan som Kungl. Maj:t bestämmer, dels fall där parterna kommit överens om tillämpning av det förenklade förfarandet och rätten finner att det är lämpligt. Från tillämpningsområdet undantas bl. a. indispositiva mål samt mål som av tingsrätt skall handläggas i särskild sammansättning eller med tillämpning av konkurslagen eller ackordslagen.

Mot den föreslagna bestämmningen av tillämpningsområdet riktas invändningar i motionen 1973: 1914. Under hänvisning till att en tvist inte nödvändigtvis är mindre komplicerad därför att den gäller mindre ekonomiska värden yrkar motionärerna att det förenklade förfarandet

inte skall tillämpas om part framställt önskemål att så inte skall ske och rätten finner att särskilda skäl talar härför. Vidare ifrågasätter motionärerna lämpligheten av att tvister, oberoende av vilka ekonomiska värden som står på spel och av hur komplicerade de är, skall handläggas i den förenklade ordningen enbart därför att utlåtande i saken avgivits av reklamationsorgan. Motionärerna finner det otillfredsställande att en och samma tvist skulle kunna bli behandlad efter olika regler beroende på om den anmälts till reklamationsorgan eller inte. Motionärernas yrkande i anslutning härtill går ut på att den förenklade ordningen skall tillämpas på tvist vari utlåtande av reklamationsorgan avgivits endast om förutsättningar i övrigt föreligger härför.

Vad först gäller invändningarna mot den föreslagna bestämmelsen om obligatorisk tillämpning av det förenklade förfarandet då tvisteföremålets värde understiger ett halvt basbelopp är enligt utskottets mening motionärernas argumentering riktig så till vida att tvisteföremålets värde givetvis inte alltid är en rättvisande mätare på tvistens betydelse. Vidare är det naturligtvis också så att mål, i vilka tvisteföremålets värde icke uppgår till värdegränsen, stundom kan vara utredningsmässigt eller rättsligt komplicerade och därför ställa betydande krav på parterna och domstolen.

Motionärernas åsikt att mera komplicerade tvister borde kunna undantas från lagens tillämpningsområde synes bygga på uppfattningen att det förenklade förfarandet inte erbjuder tillräckliga garantier för att domstolens avgöranden blir materiellt riktiga. Utskottet kan inte dela denna uppfattning. De i det föregående angivna grunderna för reformen ger enligt utskottets mening goda möjligheter att i den praktiska tillämpningen utforma förfarandet så att partsintressena inte blir eftersatta. Härvidlag vill utskottet särskilt peka på rättens skyldighet att vägleda parterna vid talans utförande. Beaktas bör också de i det föregående berörda särbestämmelserna i förslaget, enligt vilka part ges möjlighet att få saken handlagd i det ordinära förfarandet i vissa fall där tvisteföremålets värde inte är en rättvisande mätare på tvistens betydelse. Hänsyn får också tas till stadgandet om att biträde enligt rätts-hjälpslagen skall kunna förordnas i det förenklade förfarandet om särskilda skäl föreligger t. ex. på grund av sakens beskaffenhet. Nu berörda bestämmelser innebär enligt utskottets mening i själva verket att syftet bakom motionsyrkandet kan tillgodoses i icke ringa utsträckning.

Vid bestämningen av tillämpningsområdet bör emellertid framför allt beaktas att bristerna i den nuvarande ordningen hårdast drabbar parter i små ekonomiska omständigheter samt att reformen i vad den åsyftar att begränsa kostnadsrisken i rättegång är av särskild betydelse för denna kategori. En generell möjlighet i enlighet med motionärernas förslag att föra tvister rörande värden under värdegränsen till process i ordinär

ordning skulle därför enligt utskottets mening i betydande utsträckning kunna äventyra reformens fördelar.

På anförda skäl kan utskottet inte tillstyrka bifall till motionen i nu berörd del.

Som framgår av vad ovan anförts riktar sig motionärernas kritik mot den föreslagna lagstiftningens tillämpningsområde även mot förslaget att tvist, som huvudsakligen rör fråga varöver utlåtande avgivits av reklamationsorgan, skall kunna på begäran av part handläggas i den förenklade ordningen även om tvisteföremålets värde överstiger värdegränsen. Det reklamationsorgan som närmast avses i lagförslaget är allmänna reklamationsnämnden, som drivs av konsumentverket, men förslaget öppnar möjlighet för en tillämpning av reglerna även på tvister som prövats av andra reklamationsorgan. Förfarandet inför reklamationsnämnden är formlost och leder ofta till uppgörelse utan att nämnden behöver ta ställning till tvisten. Träffas inte uppgörelse, avger nämnden utlåtande. Detta är inte bindande för parterna utan utgör bara en rekommendation, som dock i flertalet fall följs.

När det gäller motionärernas invändningar får enligt utskottets mening beaktas att det förhållandet att en tvist tagits upp av sådant reklamationsorgan som avses med lagförslaget regelmässigt får antas innebära att utredningsmässiga eller rättsliga komplikationer inte föreligger i ärendet. Ärendena är alltså som regel typiskt sett lämpade för handläggning inför domstol i det förenklade förfarandet. Den i propositionen föreslagna ordningen innebär vidare den fördelen att den erbjuder ett enkelt sätt för den, som enligt reklamationsnämndens mening har rätt i sak, att nå ett verkställbart avgörande. Härigenom kan också respekten för nämndens rekommendationer komma att ökas. Än vidare bör beaktas att propositionen i viss utsträckning kan sägas tillgodose motionärernas önskemål, nämligen beträffande fall där parterna träffat avtal om att tvist skall hänskjutas till skiljemän. Förslaget innebär härvidlag att sådan skiljeklausul får göras gällande även i konsumenttvister, förutsatt att tvistemålets värde är högre än ett halvt basbelopp.

Motionärernas invändningar framstår mot bakgrund av det anförda som mindre bärkraftiga. Utskottet är därför inte berett att tillstyrka en sådan begränsning av tillämpningsområdet som motionärerna förordar. Utskottet vill dock tillägga att det, bl. a. eftersom reklamationsnämndens ställning och verksamhet ännu inte är definitivt reglerad, kan finnas anledning att med särskild uppmärksamhet följa den praktiska tillämpningen av det av motionärerna kritiserade stadgandet.

Allmänt om rättegången i tingsrätt

Domstolen tilläggs enligt propositionens förslag stor frihet att utforma rättegångsförfarandet efter vad som är mest ändamålsenligt i varje sär-

skilt fall. Som förut nämnts överges den för tvistemålsprocessen i allmänhet gällande uppdelningen av förfarandet på förberedelse och huvudförhandling. I det förenklade förfarandet skall målen beredas för avgörande vid sammanträde eller genom skriftlig handläggning. Rätten skall i större utsträckning än i det ordinära förfarandet söka förlika parterna. Bl. a. med hänsyn härtill förutsätts muntlig handläggning vara huvudregel. Hålls sammanträde i målet skall detta om möjligt slutbehandlas då. Endast om synnerliga skäl föreligger skall flera än två sammanträden få hållas.

Vissa erinringar mot den föreslagna ordningen har framförts under remissbehandlingen och i den rättsvetenskapliga fackpressen. Erinringarna har bl. a. avsett förslaget att som regel endast ett sammanträde skall få äga rum, och det har påpekats att någon form av förberedelse är nödvändig eftersom risk eljest föreligger att målet vid sammanträdet inte är så berett att det då kan avgöras med tillräcklig grad av säkerhet. Svårigheter har också ansetts kunna uppkomma därigenom att det enligt huvudregeln enda sammanträde som skall äga rum avses bli utnyttjat såväl för förberedelse i syfte att nå förlikning som för upptagning av muntlig bevisning. Vidare har avsaknaden av närmare regler om bevisningens återupptagande, då flera sammanträden äger rum, ansetts innebära faror för en oriktig bevisvärdering. Invändningar har slutligen framförts mot att det förenklade förfarandet inte kringgärdats av formföreskrifter i samma utsträckning som enligt rättegångsbalken.

Utskottet vill först konstatera att avsaknaden av en detaljreglering av rättegången i det förenklade förfarandet bör ses mot bakgrund av det förhållandet att sammanträde enligt den nya ordningen ersätter både förberedelse och huvudförhandling i det ordinära förfarandet. Av samma skäl som föranlett att rättegångsbalken saknar detaljerade regler rörande förfarandet vid muntlig förberedelse upptar propositionen inga närmare bestämmelser för förfarandet vid sammanträde. Den föreslagna ordningen är således förestavad av praktiska översväganden. Det mindre formbundna förfarandet innebär att man kan undvika att tillämpa en mera tidskrävande eller mera omständlig ordning än som motiveras av förhållandena i det särskilda fallet. Enklare mål kan alltså komma att avgöras på ett formlöst, snabbt och enkelt sätt som står i ett rimligare förhållande till tvisteföremålets värde än enligt gällande ordning. I mera komplicerade mål kan förfarandet komma att närmare ansluta sig till vad som gäller för tvistemål i allmänhet. En mindre formbunden handläggning är också ägnad att undanröja den på sina håll rådande uppfattningen om domstolarnas svårtillgänglighet. Flexibiliteten i det föreslagna systemet innebär även påtagliga fördelar i kostnadshänseende. Detsamma gäller förslaget att förfarandet i högre grad än enligt nuvarande processordning skall vara inriktat på förlikning.

Vad gäller farhågorna att de för det förenklade förfarandet föreslagna reglerna skulle leda till brister i fråga om målets förberedande vill utskottet slå fast att mål enligt den föreslagna ordningen naturligtvis skall beredas för avgörande (se 5 § i förslaget till lag om rättegången i tvistemål om mindre värden). Förberedelsearbetet kan ske antingen mera formellt — skriftligen eller muntligen — eller vid informella kontakter mellan rätten och parterna. Hinder föreligger sålunda inte för att domstolen, sedan den förberedande skriftväxlingen avslutats, genom samtal med parterna, t. ex. per telefon, söker bilda sig en uppfattning om bl. a. målets läge i bevishänseende och om parternas inställning till frågan om förlikning. Här efter kan alltefter parternas inställning och målets beskaffenhet träffas avgörande rörande den fortsatta handläggningen. Omständigheterna kan då vara sådana att man bör överväga att hålla ett sammanträde av förberedelseskarakter där förlikningsfrågan ställs i förgrunden. Med hänsyn till vilken grad av sannolikhet som föreligger för att förlikningsförsök skall lyckas får i sådana fall avgöras om åberopade vittnen bör kallas till sammanträdet. I andra fall kan sammanträdet behöva inriktas mera på att utreda parternas ståndpunkter och klarlägga målet för bevisupptagning. I fall av det senare slaget torde som regel finnas anledning att räkna med att två sammanträden kan komma att behövas. Även andra tillvägagångssätt och kombinationer kan tänkas. Då flera sammanträden hålls kan rätten från fall till fall avgöra om vid senare sammanträde förhandlingen skall fortsättas eller om målet bör tas om från början.

I anslutning till det sist anförda bör framhållas att avsaknaden av en uttrycklig regel om att bevisning som tagits upp vid ett sammanträde måste tas upp på nytt om avsevärd tid förflutit innan bevisningen kan värderas självfallet inte bör uppfattas så att man övergett den för vår rättegångsordning grundläggande principen om omedelbarhet. Tanken har i stället varit att ge domstolarna en viss frihet att avgöra vad principen kräver i det enskilda fallet. Ställningstagandet ligger helt i linje med förslagets grundtanke att i största möjliga utsträckning ge utrymme för en flexibel tillämpning där domstolarna kan utforma förfarandet efter vad som visar sig mest ändamålsenligt i varje särskilt fall.

Den lagtekniska utformningen i propositionen reser enligt utskottets mening inga formella hinder för domstolen att förfara efter de handlingslinjer som ovan skisserats. Det föreligger inte heller enligt utskottets bedömning någon risk för att domstolen på grund av bestämmelsernas avfattning skulle komma att eftersätta skyldigheten att bereda målen i erforderlig utsträckning eller att målen på grund härav skulle behöva avgöras med en mindre tillfredsställande grad av säkerhet.

En annan fråga är om bristen på formföreskrifter kan leda till att rättssäkerheten eftersätts eller till att domstolarnas anseende för objek-

tivitet sätts i fara. Härvidlag knyter sig intresset särskilt till handläggningen under det tidigare skedet av förberedelsearbetet, då skilda slag av informella kontakter mellan parterna och rätten kan förekomma. Det är i detta hänseende, liksom då det gäller domstolens materiella processledning, fråga om delvis nya och mycket grannliga uppgifter som i det förenklade förfarandet läggs på domstolarna. När i här avsedda fall domstolen träder i förbindelse med allenast ena parten är det — liksom vid den materiella processledningen — självfallet av största vikt att särskild omsorg ägnas åt uppgiften att tillse att domstolens objektivitet inte kan ifrågasättas. Upplýsningar av betydelse för målet som framkommer vid sådana kontakter måste ovillkorligen överbringas till den andra parten. Utskottet hyser härvidlag i likhet med departementschefen den uppfattningen att tillämpningen av den nu aktuella ordningen kommer att ske med omdöme och ansvar vid de allmänna domstolarna.

Som framgår av det anförda anser utskottet att de farhågor som yppats från skilda håll i fråga om riskerna med den föreslagna handläggningsordningen i det förenklade förfarandet är överdrivna. De motiverar dock att frågan om förfarandets utformning följs med uppmärksamhet och tas upp på nytt sedan närmare erfarenheter vunnits.

Domstolens processledning m. m.

Som angivits i det föregående föreslås i propositionen att tingsrätterna skall tillhandagå allmänheten med allmänna råd och upplýsningar om olika möjligheter att få tvister prövade vid domstol eller reklamationorgan. En eller flera befattningshavare vid varje tingsrätt bör enligt vad departementschefen uttalar få till uppgift att tillhandagå de rättssökande vid telefonmottagning eller vid personliga besök. Härvid bör kunna lämnas anvisningar om hur förekommande formulär bör ifyllas och ges upplýsningar om hur handläggningen av ett mål normalt gestaltar sig, om vilka beviskrav som i allmänhet gäller och om innebörden av gällande regler om rättegångskostnader. Enligt uttryckligt stadgande om domstolens materiella processledning i den föreslagna lagen skall rätten vägleda parterna vid talans utförande samt tillse att tvistefrågorna blir klarlagda och målet utrett efter vad dess beskaffenhet kräver. Bestämmelsen innebär enligt vad departementschefen anför att domstolen sedan rättegång inletts — utöver vad som gäller enligt nuvarande ordning — genom frågor till parterna bör kunna efterforska om det finns någon omständighet som inte berörts i målet och, om så är fallet, direkt påpeka detta för parten. Beträffande bevisningen bör domaren kunna franhålla för part att viss omständighet måste bevisas eller, i uppenbara fall, att den åberopade bevisningen förefaller vara otillräcklig. Han bör vidare kunna fråga parterna om det finns någon som kan uttala sig om ett tvistigt och för utgången

relevant sakförhållande, och om det framkommer att någon lämpligen bör höras som vittne bör domaren vara oförhindrad att påpeka detta för parterna.

Som förut nämnts riktas i motionen 1973:1931 kritik mot den ökade aktivitet från domstolarnas sida som förslaget sålunda innebär. I ett stort antal fall kan den föreslagna ordningen enligt motionärerna säkerligen tillämpas utan att domstolarnas objektivitet behöver ifrågasättas men i åtskilliga fall finns dock risk för att domstolarnas biträde och vägledning till parterna kommer att uppfattas som avsteg från principen om objektivitet. Detta förhållande kan enligt motionärerna utgöra en fara för rättssäkerheten.

I den mån motionärernas invändningar avser den ordning för meddelande av allmän information och allmänna upplysningar som enligt vad nyss anförts avses bli tillämpad innan själva rättegången inlests saknar de enligt utskottets mening större berättigande. Det föreligger ett stort behov av allmän information för den enskilde såväl beträffande vilka former för rättslig prövning av tvister som kan erbjudas som beträffande förfarandets närmare utformning i särskilda fall. Utskottet finner det därför vara en fördel att domstolarna på förslaget sätt skall kunna fungera som serviceorgan. Utskottet finner det också angeläget att såsom förutskickats blanketter och formulär med lättfattlig vägledning tillhandahålls i dessa sammanhang. Den föreslagna ordningen torde, som departementschefen framhåller, medföra att den enskilde kan besparas besvär och kostnader samtidigt som den kan bidra till en ändring av den på sina håll rådande uppfattningen om domstolarnas otillgänglighet och formalism. Utskottet finner att några bärande invändningar från rättssäkerhetssynpunkt inte kan resas mot denna del av förslaget.

Vad gäller den materiella processledningen hyser utskottet större förståelse för motionärernas synsätt. Som inledningsvis framhållits är det givetvis angeläget att även ett förenklat förfarande kan fungera på ett från rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande sätt. Det får emellertid beaktas att det föreslagna förfarandet bygger på tanken att part i regel inte skall ha biträde i rättegången. Det kan inträffa t. ex. att part underlåter att åberopa en omständighet som är till hans förmån eller har svårt att bedöma vad som behöver bevisas. Skulle domstolen vara förhindrad att verka för ett tillrättaläggande föreligger uppenbarligen risk för att domstolens avgörande blir materiellt oriktigt även om det är formellt oantastligt. Mot bakgrund härav finner utskottet — om tanken på ett rättegångsförfarande utan biträdes hjälp skall kunna realiseras — det vara helt ofrånkomligt att domstolen tilldelas en något mera aktiv roll i det förenklade förfarandet än som följer av rättegångsbalkens regler, och utskottet kan i huvudsak ansluta sig till den

utformning av den materiella processledningen som departementschefen förordat. Som departementschefen anför kan inte bortses från risken att förlorande part anser att domstolen varit partisk om den vinnande parten fått viss hjälp med att lägga fram sin talan. Det är därför — som från andra utgångspunkter framhållits i föregående avsnitt — ytterst angeläget att vederbörande domare ägnar särskild omsorg åt att inte ge intryck av att vilja gynna ena parten på den andras bekostnad. Uppgiften är grannlaga men kan enligt utskottets mening med förtroende läggas på vår domarkår. Angeläget synes dock som lagrådet framhåller vara att handläggningen av målen i det förenklade förfarandet som regel anförtros domare med beprövad domarefarenhet.

Rättegångskostnaderna m. m.

Den nuvarande huvudregeln i rättegångsbalken om tappande parts ansvar för vinnande motparts rättegångskostnader föreslås gälla även i det förenklade förfarandet. Som inledningsvis redovisats föreslås emellertid en stark begränsning av de ersättningsgilla kostnaderna. Sålunda undantas utgifter för biträdeshjälp utöver kostnad för rådgivning enligt rättshjälpslagen vid ett tillfälle för varje instans eller annan till beloppet jämställd kostnad för rådgivning lämnad av advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå. Icke heller ersättning för tidsspillan, dvs. gottgörelse för förlorad arbetsförtjänst, skall ingå i rättegångskostnaderna. Vad beträffar möjligheterna att erhålla rättshjälp inom tillämpningsområdet för det förenklade förfarandet föreslås den inskränkningen att allmän rättshjälp som regel inte skall omfatta förmånen av biträde. Biträde skall dock få förordnas om särskilda skäl föreligger med hänsyn till sökandens personliga förhållanden eller sakens beskaffenhet. Övriga förmåner vid allmän rättshjälp skall alltså kunna ifrågakomma. I den mån rättshjälpskostnad inte är ersättningsgill som rättegångskostnad får den stanna på statsverket eller inom ramen för kostnadsbidraget bäras av den som har rättshjälp.

I motionen 1973:1914 förordas i två hänseenden en annan reglering än den som enligt vad nu sagts föreslås i propositionen. Motionärerna finner det obilligt att ersättning för förlorad arbetsförtjänst inte skall kunna utgå i fall då parterna bor på stort avstånd från varandra eller då flera inställelser blir nödvändiga i samma mål. De yrkar därför att bland ersättningsgilla rättegångskostnader skall ingå ersättning för förlorad arbetsförtjänst under tid för resor och inställelse som sammanlagt överskrider fyra timmar. Vidare påpekar motionärerna att vid tvister mellan fysisk person och juridisk person den sistnämnde ofta företräds av juridiskt skolad ombud. Trots den vägledning från rättsens sida som avses skola äga rum medför det angivna förhållandet enligt motionärerna en fördel för den part som i ett mera komplicerat mål

företräds av ombud. Motionärerna föreslår därför att en fysisk person vid tvist med juridisk person skall kunna tillerkännas ersättning av allmänna medel för biträde eller ombud om domstolen med hänsyn till målets svårighetsgrad finner det lämpligt.

Målsättningen för förevarande reform är som framgår av det föregående att åstadkomma en mindre kostnadskrävande ordning utan att rimliga krav på rättssäkerhet eftersätts. Det är därför, som departementschefen anför, av största betydelse att endast absolut nödvändiga rättegångskostnader ersätts. Från denna synpunkt kan utskottet biträda förslaget att den regelmässigt största kostnadsposten, nämligen ombudsarvode, inte skall ingå bland de som rättegångskostnad ersättningsgilla utgifterna. Undantag bör som förslaget föreskriver endast medges beträffande kostnad för rådgivning enligt rättshjälpslagen och annan därmed jämställd kostnad.

Också när det gäller ersättning för tidsspillan vill utskottet biträda departementschefens bedömning, vilken bl. a. motiveras med att sådan kostnad i många fall kan undvikas. För Kungl. Maj:ts förslag talar också vikten av att ersättningsgilla rättegångskostnader hålls inom en begränsad och förutsäbar ram. Det bör i tydlighetens intresse framhållas att ersättning för parts eller ställföreträdarens kostnader för resor och uppehälle i samband med sammanträde skall kunna utdömas.

Vad beträffar motionärernas förslag att ersättning av allmänna medel i vissa fall bör kunna utgå för biträdeskostnad kan enligt utskottets mening inte förnekas att den i propositionen föreslagna ordningen, enligt vilken biträdeskostnad inte skall ersättas som rättegångskostnad, stundom synes kunna medföra en olikställighet mellan parterna inför domstolen såsom motionärerna påpekat. Spörsmålet har också uppmärksamrats såväl under remissbehandlingen som vid lagrådsgranskningen. En ledamot av lagrådet har därvid uttalat sig till förmån för en sådan ordning som innefattas i motionsförslaget.

Problemet om likställighet mellan parterna i komplicerade mål som handläggs enligt den förenklade ordningen kan bli aktuellt inte bara för personer som t. ex. på grund av sina inkomstförhållanden saknar möjlighet att få allmän rättshjälp utan även för personer som omfattas av rättshjälpen men har att erlagga icke obetydliga kostnadsbidrag. Det måste emellertid enligt utskottets mening beaktas att den i propositionen föreslagna utformningen av ersättningsreglerna och bestämmelserna om rättens materiella processledning säkerligen, som departementschefen framhåller, kommer att innebära att det blir ovanligt att part, alltså även juridisk person, kommer att anse det påkallat att anlita biträde på egen bekostnad. När så ändå sker eller då juridisk person företräds av juridiskt skolad ställföreträdare har rätten goda möjligheter att genom effektiv processledning motverka att den andra

parten känner sig försatt i ett underläge. För många personer i små ekonomiska omständigheter kommer också den i propositionen föreslagna möjligheten att i komplicerade mål eller då partens personliga förhållanden påkallar det förordna biträde enligt rättshjälpslagen att verka i samma riktning. De fall där rätten skulle behöva förordna biträde för part på det allmännas bekostnad i enlighet med motionärernas förslag torde därför bli sällsynta. Problemet är emellertid av den art att utskottet i anledning av motionen vill understryka att det nu berörda regelsystemet måste följas med uppmärksamhet. Om svårigheter av det slag motionärerna antytt skulle uppstå får frågan övervägas på nytt. Utskottet finner också anledning erinra om sitt uttalande i samband med rättshjälpsreformens införande (JuU 1972: 12 s. 25) angående angelägenheten av att försäkringsbranschen alltjämt tillhandahåller rättsskyddsförsäkringar i erforderlig omfattning.

På anförda skäl bör motionen 1973:1914 i här behandlad del inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Fullföljd av talan

Tingsrätts avgörande i mål som handlagts enligt den förenklade ordningen skall få överprövas i hovrätt endast i vissa särskilt angivna fall efter prövningstillstånd av hovrätten. Prövningstillstånd skall kunna meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att talan prövas av högre rätt (prejudikatfall), om part åberopar omständighet eller bevis som inte tidigare förebragts och som sannolikt skulle ha lett till en annan utgång, om den rättstillämpning som ligger till grund för avgörandet måste antas vara oriktig, om målets utgång kan antas ha påverkats av falsk handling som åberopats eller av falsk utsaga som avgivits under ed eller försäkran, om domvilla förekommit eller om målets utgång uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag. Vid behandling av fråga om prövningstillstånd skall hovrätten bestå av två ledamöter. Vill en av dem meddela prövningstillstånd gäller hans mening. Hovrätts dom i det förenklade förfarandet kan komma under högsta domstolens prövning under de förutsättningar som allmänt gäller i tvistemål.

Mot de föreslagna inskränkningarna i rätten att till hovrätt fullfölja talan mot tingsrätts dom framställs erinringar från rättssäkerhets-synpunkt i motionen 1973:1914 och i den ovan behandlade motionen 1973:1931 vari yrkas avslag på propositionen i dess helhet. I den sistnämnda motionen framhålls att den föreslagna ordningen avviker från den hittills upprätthållna principen att en tvist alltid skall kunna prövas i minst två instanser och framstår som särskilt allvarlig eftersom avgörandet i tingsrätt kan komma att ske efter ett ganska summariskt förfarande. Yrkandet i motionen 1973:1914 går ut på att någon in-

skränkning i rätten att fullfölja talan till hovrätt inte bör ske utan att de för tvistemålsprocessen i övrigt gällande reglerna skall tillämpas.

Utskottet vill till en början anmärka att i lagstiftningsärendet övervägts att, i likhet med vad på sina håll utomlands föreskrivits för förenklade rättegångsförfaranden, införa ett totalt förbud mot fullföljd från första instans. Vidare har övervägts tanken att låta mål som handlagts av tingsrätt i den förenklade ordningen kunna överprövas av tingsrätt enligt de allmänna reglerna för civilprocessen. Båda dessa lösningsförslag avvisas av departementschefen, som förordar att som utgångspunkt för den nya ordningen bör gälla att fullföljd skall ske enligt rättegångsbalkens instansordning. Utskottet ansluter sig till denna princip.

När det gäller möjligheterna till fullföljd från tingsrätt till hovrätt måste enligt utskottets mening beaktas att en i princip oinskränkt fullföljdsrätt i hög grad skulle komma att motverka syftet med den föreslagna lagstiftningen, nämligen att skapa en handläggningsordning som enkelt, snabbt och billigt leder till avgörande av tvister rörande mindre värden. Vid en obegränsad rätt till fullföljd skulle naturligtvis förlorande parter i stor utsträckning utnyttja möjligheten till överprövning. Härigenom skulle både partskostnader och domstolskostnader komma att stiga väsentligt, och en annan av reformens fördelar, nämligen möjligheten för part att på förhand något så när överblicka kostnadskonsekvenserna, skulle på så sätt äventyras. Med hänsyn till det anförda är det enligt utskottets mening nödvändigt att rätten till fullföljd begränsas. Den i propositionen i sådant syfte föreslagna lagtexten, vilken utformats med dispensgrunderna vid fullföljd till högsta domstolen som förebild, synes utskottet utgöra en tillfredsställande avvägning mellan intresset av att kunna ändra klart oriktiga avgöranden och intresset av att åstadkomma ett snabbt och från kostnadssynpunkt rimligt förfarande. Utskottet vill särskilt peka på den föreslagna bestämmelsen i 22 § 3 i den särskilda lagen, enligt vilken omprövning i hovrätt kan ske om den rättstillämpning som ligger till grund för domen eller beslutet måste antas vara oriktig. Utrymmet för dispens vid oriktig rättstillämpning är således enligt förslaget större än som enligt 54 kap. 10 § första stycket 2 rättegångsbalken gäller vid motsvarande situation i högsta domstolen, där rätten till dispensprövning förutsätter att rättstillämpningen uppenbart strider mot lag. Även om dispensmöjligheten främst är avsedd för klara fall av oriktig rättstillämpning, bör den enligt utskottets mening i icke obetydlig utsträckning kunna möjliggöra att oriktiga domar blir omprövade och korrigerade. Sådana fall då utgången i målet påverkats av att grovt förbiseende eller misstag förekommit med avseende på sakmaterialet kan föranleda överprövning enligt 22 § 6 i den föreslagna lagen.

Vid sidan av sålunda föreliggande möjligheter till överprövning bör i anledning av motionärernas argumentering även beaktas vissa ovan berörda moment i det föreslagna systemet som är särskilt ägnade att motverka felaktiga avgöranden. Utskottet åsyftar härvidlag bl. a. reglerna om den materiella processledningen, förfarandets flexibilitet och möjligheten att föra över vissa målgrupper till ordinärt förfarande. Mot angiven bakgrund måste enligt utskottets mening de farhågor från rättssäkerhetssynpunkt som motionärerna yppat anses överdrivna. Utskottet anser således att den i propositionen föreslagna ordningen bör godtas. I enlighet härmed avstyrker utskottet bifall till motionen 1973: 1914 såvitt gäller rätten till fullföljd av talan. Självfallet bör emellertid fullföljdsfrågan ägnas särskild uppmärksamhet vid den avsedda omprövningen av regelsystemet.

Reformens genomförande

Som framgår av det föregående kommer reformens genomförande att ställa nya krav på domarpersonalen. Departementschefen har också uppmärksammat behovet av särskilda åtgärder för att garantera att kraven kan tillgodoses på ett tillfredsställande sätt, och han förutskickar att den närmast berörda domarpersonalen genom kurser eller på annat sätt får information och utbildning innan den nya ordningen träder i kraft. Han framhåller också att frågan om information till allmänheten kommer att övervägas närmare inom justitiedepartementet. Med hänsyn till det nödvändiga förberedelsearbetet förordas i propositionen, som avläts till riksdagen den 23 maj i år, att den föreslagna lagstiftningen skall träda i kraft den 1 januari 1974. Eftersom lagstiftningsärendet kan förväntas bli behandlat av riksdagen först när endast omkring en månad återstår till nämnda tidpunkt bör ikraftträdandet uppskjutas så att erforderligt förberedelsearbete kan genomföras. Tidpunkten för ikraftträdandet bör bestämmas till den 1 juli 1974.

I detta sammanhang vill utskottet peka på att reformens genomförande sannolikt kommer att leda till en viss ökning av måltillströmningen till domstolarna. Med hänsyn härtil och till de nya och delvis grannliga uppgifter som det förenklade förfarandet medför för domarpersonalen vill utskottet framhålla att utfallet av reformen i väsentlig grad torde bli beroende av att erforderliga resurser ställs till domstolsväsendets förfogande. Utskottet förutsätter att så sker.

Övrigt

Utöver vad sålunda upptagits föranleder de i propositionen upptagna förslagen inga särskilda uttalanden från utskottets sida. Utskottet tillstyrker således bifall till propositionen i dess helhet. Anledning finns

dock att ånyo understryka att den föreslagna ordningen får ses som en grundval för en försöksverksamhet och att lagstiftningens tillämpning, även i andra avseenden än dem som utskottet särskilt berört i det föregående, noga bör följas så att en förnyad prövning kan göras med ledning av praktiska erfarenheter.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

- A. att riksdagen beträffande behovet av den i propositionen 1973: 87 föreslagna lagstiftningen avslår motionen 1973: 1931;
- B. att riksdagen beträffande tillämpningsområdet med avslag på motionen 1973: 1914 i denna del (yrkandena 1 och 2) bifaller propositionen såvitt avser 1 och 2 §§ i förslaget till lag om rättegången i tvistemål om mindre värden;
- C. att riksdagen beträffande ersättning för tidsspillan med avslag på motionen 1973: 1914 i denna del (yrkande 4) bifaller propositionen såvitt avser 8 § i det under B ovan angivna lagförslaget;
- D. att riksdagen beträffande ersättning av allmänna medel för kostnad för rättegångsbiträde eller ombud avslår motionen 1973: 1914 i denna del (yrkande 3);
- E. att riksdagen beträffande rätten att fullfölja talan till hovrätt med avslag på motionen 1973: 1914 i denna del (yrkande 5) bifaller propositionen såvitt avser 22 § i det under B ovan angivna lagförslaget;
- F. att riksdagen för sin del antar en ikraftträdandebestämmelse för det under B ovan angivna lagförslaget med följande såsom *uskottets förslag* betecknade lydelse:

Kungl. Maj:ts förslag

Utskottets förslag

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

Lagen gäller — — — — — före ikraftträdandet.

- G. att riksdagen bifaller propositionen såvitt avser det under B ovan angivna lagförslaget i den mån det inte omfattas av vad utskottet hemställt ovan;
- H. att riksdagen för sin del antar en ikraftträdandebestämmelse för det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1) med följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

*Kungl. Maj:ts förslag**Utskottets förslag*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

- J. att riksdagen för sin del antar en ikraftträdandebestämmelse för det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1929: 145) om skiljemän med följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

*Kungl. Maj:ts förslag**Utskottets förslag*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Äldre lag gäller i fråga om avtal som träffats före ikraftträdandet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974. Äldre lag gäller i fråga om avtal som träffats före ikraftträdandet.

- K. att riksdagen för sin del antar en ikraftträdandebestämmelse för det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972: 429) med följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

*Kungl. Maj:ts förslag**Utskottets förslag*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1974. Har ansökan om rättshjälp gjorts före ikraftträdandet, gäller fortfarande äldre bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974. Har ansökan om rättshjälp gjorts före ikraftträdandet, gäller fortfarande äldre bestämmelser.

- L. att riksdagen bifaller de i propositionen framlagda under H—K ovan angivna lagförslagen i den mån de icke omfattas av vad utskottet ovan hemställt.

Stockholm den 13 november 1973

På justitieutskottets vägnar
ASTRID KRISTENSSON

Närvarande: fru Kristensson (m), fröken Bergegren (s), fröken Mattson (s), herrar Ernulf (fp), Jönsson i Malmö (s), Johansson i Växjö (c), Nygren (s), fru Hjelm-Wallén (s), herr Polstam (c), fru Bergander (s), herrar Norrby i Gunnarskog (c), Hennmark (fp), Alf Pettersson i Malmö (s), Leuchovius (m) och Lövenborg (vpk).

Reservationer

1. vid punkten A

av fru Kristensson (m), herrar Ernulf (fp), Johansson i Växjö (c), Polstam (c), Norrby i Gunnarskog (c), Henmark (fp) och Leuchovius (m), som beträffande *behovet av den i propositionen 1973: 87 föreslagna lagstiftningen* anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 12 med orden »Beträffande de» och slutar på s. 13 med orden »på propositionen» bort ha följande lydelse:

När det gäller reformens verkningar i rättssäkerhetskänseende får enligt utskottets mening konstateras att den oro härvidlag som motionärerna yppat inte är ogrundad. Med hänsyn till bristen på formella föreskrifter för förfarandets utformning hyser utskottet sålunda stor tvekan inför de föreslagna begränsningarna i rätten till fullföljd av talan mot tingsrätts avgörande. Även i andra avseenden hyser utskottet viss oro för verkningarna av den föreslagna lagstiftningen. Enligt utskottets mening finns det t. ex. en viss risk att de grannliga uppgifter att biträda och vägleda parterna som enligt förslaget påläggs domstolarna kan äventyra domstolarnas anseende för objektivitet. Förslaget att tvist, som huvudsakligen rör fråga varöver utlåtande avgivits av reklamationsorgan, skall kunna handläggas i den förenklade ordningen även om tvisteföremålets värde överstiger värdegränsen inger också tvekan. Detsamma gäller i viss mån förslaget att biträdeskostnad inte skall ersättas som rättegångskostnad. Med hänsyn till att biträde enligt rättshjälplagen skall kunna förordnas endast om särskilda skäl föreligger kan nämligen enligt utskottets mening förslaget att ombudsarvode inte skall vara ersättningsgill kostnad i vissa fall leda till att parterna upplever en olikställighet inför domstolen. Sådana konsekvenser av förslaget får bedömas som särskilt betänkliga med hänsyn till att begränsningarna i fråga om möjligheten att få ersättning för biträdeskostnad främst kommer att drabba den som har svag ekonomisk ställning.

Mot bakgrund bl. a. av i lagstiftningsärendet från skilda håll framförda erinringar i nu angivna hänseenden uttalar departementschefen att reformen i viss mån får ses som en försöksverksamhet som får följas med uppmärksamhet och utvärderas. Utskottet, som i det följande återkommer till den bl. a. i motionen 1973: 1931 framförda kritiken av enskildheter i förslaget, vill för sin del uttala att de i propositionen framlagda förslagen i sin helhet får ses som en grundval för en försöksverksamhet. De begränsningar i fråga om rättssäkerhetsgarantier som förslaget innebär i förhållande till gällande rättegångsordning bör enligt utskottets mening inte föranleda avslag på propositionen men

de gör det nödvändigt att noga följa utvecklingen och samla erfarenheter av den praktiska tillämpningen så att förnyade bedömningar kan göras så snart tillräckligt material härför föreligger. Omprövningen bör enligt utskottets mening äga rum senast inom tre år. Vad utskottet sålunda i anledning av motionen 1973: 1931 anfört om reformen som en grundval för försöksverksamhet bör ges Kungl. Maj:t till känna.

dels att utskottets hemställan under A bort ha följande lydelse:

- A. att riksdagen beträffande behovet av den i propositionen 1973: 87 föreslagna lagstiftningen i anledning av motionen 1973: 1931 ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört om reformen som en grundval för försöksverksamhet.

2. vid punkten E

av fru Kristensson (m), herrar Ernulf (fp), Johansson i Växjö (c), Polstam (c), Norrby i Gunnarskog (c), Henmark (fp) och Leuchovius (m), som beträffande *rätten att fullfölja talan till hovrätt* anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 23 med orden »När det» och slutar på s. 24 med orden »av regelsystemet» bort ha följande lydelse:

När det gäller möjligheterna till fullföljd från tingsrätt till hovrätt måste enligt utskottets mening beaktas att en i princip oinskränkt fullföljdsrätt i hög grad skulle komma att motverka syftet med den föreslagna lagstiftningen, nämligen att skapa en handläggningsordning som enkelt, snabbt och billigt leder till avgörande av tvister rörande mindre värden. Med hänsyn härtill är det som departementschefen anför nödvändigt att rätten till fullföljd begränsas. Den i propositionen i sådant syfte föreslagna lagtexten, vilken utformats med dispensgrunderna vid fullföljd till högsta domstolen som förebild, innebär emellertid enligt utskottets mening en alltför stark begränsning. Beaktas måste att de föreslagna dispensreglerna avser mål som prövats av endast en domare i en instans efter ett mer eller mindre summariskt förfarande. De avvikelser från det ordinära tvistemålsförfarandet som präglar det förenklade förfarandet gör det enligt utskottets mening från rättssäkerhetsynpunkt angeläget att principen om prövning i minst två instanser bibehålls i sådan utsträckning att materiellt oriktiga avgöranden i största möjliga mån kan ändras. Även om de i propositionen upptagna dispensmöjligheterna i viss utsträckning kommer att möjliggöra att oriktiga domar blir omprövade och korrigerade innebär de dock att prövningstillstånd måste vägras i åtskilliga fall, trots att tingsrättens domslut framstår som oriktigt. Framför allt gäller det sagda mål där felaktig-

heten består i en oriktig bevisvärdering. För sådana fall förutsätts enligt propositionen för prövningstillstånd att utgången av målet uppenbarligen berott på grovt förbiseende eller grovt misstag. En sådan restriktivitet när det gäller rätten till omprövning kan icke godtas från rätts-säkerhetssynpunkt.

Mot bakgrund av det anförda finner utskottet att reglerna i 22 § i den föreslagna lagen bör kompletteras med ett stadgande enligt vilket prövningstillstånd får meddelas i fall då anledning förekommer till ändring i det slut vartill tingsrätten kommit. Genom ett sådant tillägg blir den föreslagna bestämmelsen i 22 § 6 om prövningstillstånd då målets utgång uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag överflödig. De invändningar som från kostnadssynpunkt kan resas mot den av utskottet förordade utvidgningen av rätten till fullföljd till hovrätt saknar enligt utskottets mening större tyngd eftersom hovrättsförfarandet som regel skall vara skriftligt och därmed föga kostnadskrävande för parterna. Av betydelse härvidlag är också de möjligheter hovrätt har att hålla sammanträde utanför hovrättsorten.

Genom utskottets ställningstagande tillgodoses det i detta avsnitt berörda yrkandet i motionen 1973: 1914 i betydande grad.

Även om lagtexten ges den av utskottet föreslagna utformningen bör fullföljdsfrågan ägnas särskild uppmärksamhet vid den avsedda omprövningen av regelsystemet. Erfarenheterna kan därvid komma att motivera att rätten till fullföljd då begränsas.

dels att utskottets hemställan under E bort ha följande lydelse:

- E. att riksdagen beträffande rätten att fullfölja talan till hovrätt med förklaring att propositionen icke kunnat antas i oförändrat skick i anledning av motionen 1973: 1914 i denna del (yrkande 5) för sin del antar 22 § i det under B ovan angivna lagförslaget med den ändringen att lagrummet erhåller följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse:

Kungl. Maj:ts förslag

Utskottets förslag

22 §

Prövningstillstånd får meddelas endast om

1. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att talan prövas av högre rätt,
2. part åberopar omständighet eller bevis som ej tidigare förebragts och som sannolikt skulle ha lett till en annan utgång,
3. den rättstillämpning som ligger till grund för domen eller beslutet måste antagas vara oriktig,

Kungl. Maj:ts förslag

Utskottets förslag

4. målets utgång kan antagas ha påverkats av falsk handling som åberopats eller av falsk utsaga som avgivits under ed eller försäkran,

5. domvilla förekommit, eller

6. målets utgång uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

6. anledning förekommer till ändring i det slut, vartill tingsrätten kommit.